

מדות והליכות בראי הפרשה

מדות טיש

פרשת
פקדמבית
שבת טיש

נושא השבוע: יתגבר פארי

תדפיס
מתוך הספר "מדות טיש"
שיצא לאור בעזרת השם
על פרשות השבוע
עם המדורים הקבועים
והאחרים

משבח

מאמר פתיחה

מדגש מהות המדה

הסעיף הראשון בטור ושלחן ערוך, עוסק בסדר השפכות הבקר: "יתגבר פארי לעמוד בבקר לעבודת בוראו". ורגיל היה רבי שמואל שמלקא מסליש בעל "צורר החיים" לומר, שהחלק הקשה ביותר לקיים, מכל סמני ארבעת חלקי השלחן ערוך (שמוספרם הוא 1,705, כמזכיר "ארח חיים", יורה דעה, אבן העזר, חושן משפט), הוא סעיף זה שבסמן הראשון, "כי הוא המפתח לכל הסמנים, ובלעדיו כל הסמנים אין להם קיום, וכמו בית ועליה על גבי שפלי היסוד אין לו קיום". סדר זה של השפכות הבקר, אינו מנהג טוב שמוכח בשלחן ערוך, אלא הלכה פסוקה, וכך צריך האדם לנהג מדי יום בימיו עד יומו האחרון. וכבר יעצו צדיקים וחכמים, כי העצה היעוצה להשפכות הבקר, היא שנות הלילה. כמו שהמליצו ואמרו על דברי חז"ל המוצאים בסדר ברכות השחר: "אילו דברים שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא? ואילו הן: פבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והשפכות בית המדרש שחרית וערבית וכו'". וכי מה ענין השפכה אצל ערבית? אלא השפכות השחרית תלויה בשנת הערב, מי שמקדים לישן בלילה, יכול להשפכים קום בבקר ולהתחיל את עבודת הבורא יתברך בראש צלול וזך. וכך היה רגיל רבי מאיר מפרימישלן להסביר את דברי הרמ"א שהוסיף במפה' על דברי המחבר דלעיל: "ובעת משכבו ידע לפני מי הוא שוכב". וכי מה ענין שכיבה אצל עמידה? אלא, מי שהולך לישן כמו בורא אדם, משכים כבוד אדם ומתגבר פארי לעבודת הבורא. אבל מי שהולך לישן כמו סוס, גם משכים כמו סוס..."

נאמר במשלי:

"עד מתי יעצל תשכב מתי תקום משנתך".
וכך מתבאר הכתוב: "עד מתי יעצל?"
עד מתי אתה מבזבז את זמנה בערב לריק
ולא פונה לישן? "תשכב!"
כי אם לא - "מתי תקום משנתך?"

(רבי חיים מוולוז'ין)

את דברי בלעם על עם ישראל: "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא, לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה", דרשו חז"ל במדרש ורש"י מביאו על הפסוק: "כששון עומדים משנתם שחרית, הן מתגברים כלביא וכארי לחטוף את המצות, ללבש טלית, לקרוא את שמע ולהניח תפלין. לא ישכב בלילה על מטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הבא לטורפו. כיצד? קורא את שמע על מטתו ומפקיד רוחו ביד המקום. בא מחנה וגיס להזיקם, הקב"ה שומרים ונלחמים מלחמותם ומפילים חללים". וכתב הט"ז, מדוע נמשל המשפכים קום בבקר ומתגבר על יצרו אל הארץ? מפני שטבע הארץ שאין לו יראה משום בריה, כמו שאמרו חז"ל שאימת הארץ על כלם, מפני שהוא מלך החיות, וכמו שנאמר בישעיה: "אשר יתגבר הארץ והפכיר על טרפו, אשר יקרא עליו מלא רעים מקולם לא יחת ומהמונם לא יענה". וכמוהו צריך האדם שלא יעלה על לבו מורא יצרו, אף שהוא תקוף ממנו, ויתגבר עליו בכל כחו. והוסיפו צדיקים על דבריו של הט"ז ואמרו, שלא לחנם נבחר הארץ לשמש כדגמה ומופת להשפכות הבקר, שכן ארץ"ה אותיות ירא"ה, ותוכחת מוסר יש כאן לאדם, שמיד עם קומו בבקר יעמיד את יראת ה' אל מול פניו, כמו שנאמר "ראשית חקמה יראת ה'", וכמו שמוכח בשם הארץ"ל ש"ה יראת ה' היא ראשית דעת", ולכן הוסיף הרמ"א והתחיל את הגהותיו על השלחן ערוך בתבות: "שויתי ה' לנגדי תמיד" - "הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים". וכן אמרו, שבתב"ת הן היא בגימטריה מודה, כי סדר יומו של בן ישראל, מתחיל באמירת "מודה אני לפניך", בהודיה לקב"ה על שהשיב לו את נשמותו ובקבלת על מלכותו עליו למשך היום כלו.

וכך היה המגיד ממזריטש דורש את לשון הכתוב כאן: "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא". מהו כפל הלשון לביא וארי, ששניהם שמות נרדפים לארץ? אלא הבדל יש ביניהם, שכן הכלביא חלש יותר מהארי החזק ממנו, וללמדנו בא הכתוב. שאם האדם משפכים לקום ממטתו, גם הוא עדין בתחלה בגדר 'לביא', ואין הוא מספיק חזק להתגבר על יצרו שמטיל עליו עיפות ולא נותן לו להתחיל לעבד את השם יתברך, אזי מפנין שהוא התחיל במצוה, מסיעים לו מן השמים להמשיך, כמו שאמרו חז"ל "הבא לטהר מסיעים אותו", ואז הוא הופך להיות כמו הארי, שהוא חזק מהלביא.

ולא לחנם נסמכה השכיבה אצל הקומה, שהרי אחר הנאמר "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא" נאמר "לא ישכב", מפני שקימתו של האדם תלויה בשכיבתו, וכפי ששוכב לישן בלילה כך הוא קם בבקר. כי גם בשעת השכיבה יש לאדם להתגבר פארי על עצת היצר שמרפה את ידיו וגורם לו לעלות מאחור על משכבו, ובכך הוא גורם לו לאחר את קימתו וכל היום שלמחרת יעפוף נסוכה על פניו, ואין בכחו לעבד את השם פראוי ולא לעשות את מלאכתו בנדרש. וכן דרשו את דברי הגמרא בברכות, שאמר רבי יהושע בן לוי לבניו: "הקדימו והחשיכו והפנסו לבית הכנסת, כדי שתייכם יתארכו". וכי מה ענין חשיכה אצל השפכה בבקר? והרי רש"י מפרש קדם לכן "מקדימים בשחרית ומחשיכים בערבית"? אלא שבשביל להגיע להשפכות הבקר ולהקדים להפנס לבית הכנסת, צריך להתגבר פארי בחשיכה ולהקדים את זמן השנה, ואז אפשר להשפכים קום פראוי.

אחד מתלמידיו של רבי יהושע בוקסבוים הי"ד, רבה של גלנטה וראש הישיבה הגדולה שבה, שאל את רבו פעם: "מדוע מתחיל המחבר בשלחן ערוך ארח חיים, במלים 'יתגבר פארי לעמוד בבקר לעבודת בוראו'. הלא כתוב בתורה 'ויהי ערב ויהי בקר יום אחד', ולכאורה היה צריך המחבר להתחיל מהערב, כלומר אף ללכת לישן בערב וכיצד להתכונן לקראת השנה?" חיד רבי יהושע ואמר: "הדבר הרי מובן מאליי, כי אם יהודי הולך לישן כמו סוס, אינו יכול להשפכים ולקום פארי..."

נמשל

למה הדבר דומה

מאחר מדי, "אמר האב הגון לעצמו, "היה עלי לעשות זאת כאשר היה בני צעיר לימים, ולא עכשו כשהוא כבר אדם בוגר המתקשה לשנות את הרגליו". ישב דיויד על כסאו של המנהל הראשי, וחלש על הבגן כלו עם מערכת העסקים המסעפת שבו, והעובדים כבר התרגלו לכה שאדונם מופיע בכל יום רק לקראת הצהרים, והשלימו עם כף מחסר בררה.

שום דבר לא הכין את דיויד לאותו בוקר קודר. כדרפו, קם בעצלותים בשעה מאחרת, התכונן בעיפות ובאטיות ליציאתו מהבית, ועשה את דרכו אל בגן המשרדים הגדול שבבעלותו. מרחוק כבר גלה ענני עשן כבדים מתמרים מהאזור. לבו החסיר פעימה, והוא החל לפתע לרוץ, כמעט לראשונה בחייו, כדי לראות את מקור עשן הכבשן. ואת אשר יגור בא לו. בעינים נדהמות ראה את הבגן שלו עולה כלו בעשן ולהבות אש מקיפות אותו מפל עבר. את שארית הדרך אל הבגן, עשה בדלוגים מהירים כצבי זריז, וכאשר הגיע אל המקום בגשימה טרופה, פגש שם את כל העובדים שהצליחו להחליץ בדרך נס מהבגן הבורע. "הזמנתם את מכבי האש?" שאל דיויד בקול נחר, והעובדים השיבו בחיוב. "אז מדוע הם בוששים לבוא?" שאל בכאב, בעודו רואה את כל חיו קורסים נגד עיניו. העובדים משכו בכתיפיהם ביאוש והשלמה, והביטו אל הכביש הראשי כדי לראות אם מכוניות הכבוי מתקרבות. דקות ארוכות חלפו, כאשר הזמן היה נראה לו לדיויד כנצח, ורק לאחר מכן הופיעו סוף סוף הכבאים בליווי זרנוקי הפנים הגדולים שבידם, ואולם היה כבר מאחר מדי, ואת הנעשה אין להשיב. בגן המשרדים היה פלו למאכלת אש, ומפל כספו הרב של דיויד לא נשאר אלא קמץ של אפר ורמץ ואודים עשנים. "מדוע באתם רק עכשו?" שאל אל הכבאים בכאב, "למה לא הקדמתם לבוא, והייתם מציילים לפחות חלק מרכוש?" אך הללו משכו בכתיפיהם ואמרו: "מה אתה רוצה מאתנו? היה לנו עכוב כלשהו ולכן התעכבנו. אבל בסוף הפל אתרנו בכמה דקות בלבד, ואתה עושה מאה ענין כה גדול?" התשובה הטפשית שלהם הייתה מפרת לדיויד עד כאב, והוא חש באותו רגע פאלו הלמו בראשו בפטיש גדול. "זו הייתה הרי תשובתי הקבועה בכל פעם שהייתי מאחר" לחש בכאב, וקלט סוף סוף את מה שכלם נסו להסביר לו שנים ארוכות.

הנמשל

במשל נפלא זה השתמשו בעלי המוסר, כדי להוכיח את המאחרים לקום בבקר ומתעצלים להשפכים קום. מופיעים הם באחור לתפלה וללמודים, וטענתם בפייהם דומה לטענתו של דיויד "בסוף הפל אתרתי בכמה דקות", ולא מבינים מה היא ערפה של דקה אחת, וכמה חשובה היא ההשכמה בבקר לעבודת הבורא.

מעולם לא חש דיויד מחסור מהו. הוא נולד כבן טפוחים להורים עשירים, שלא חסכו ממנו כל מה שלבו חשק ונפשו חפצה, ועטפוהו באהבה ובנתינה עד אין גבול. לא נדרש ממנו לעשות מאומה, שכן בבית שהו באפן קבע משרתים רבים, שעשו את כל העבודות הנדרשות לנהל הבית, ולא הותירו לו מאומה, חוץ מאשר לרבוץ כל היום ולהתפנק במטתו. דיויד אהב לישן, מאד. את אשמורת הבקר היה פוגש רק לעתים רחוקות אם בכלל, וידרך כלל היה קם בשעות המאוחרות של היום, כאשר כלם כבר היו שקועים זה מזמן בעסקיהם השונים. מנגינה קבועה הייתה בפיו, כל אימת שהיה מאחר לפגישה כלשהי או לארוע מסים: "אפשר לחשב מה קרה?" "בסוף הכל אחרתי בכמה דקות בלבד, ואתם עושים מאה ענין כה גדול?" בתשובה זו היה מנופף תמיד בכל פעם שאנשים רגזו על אחוריו, ונסה בכה להצדיק את עצמו. לשוא נסו חבריו וידידיו לדבר על לבו, להפסיק את מנהגו הנלוז ולהתחיל ללכת בזמנים, אולם דבריהם נפלו על אזנים ערלות. השנים חלפו בזו אחר זו, אביו החל להתפגר ונסה להכניסו אל עסקיו המסעפים, לפדו את רזי עולם המסחר, ודיויד שנחן בכשרונות מזהירים ובחוש עסקי מולח, קלט חיש מהר את הענינים, ונראה היה שהוא יכול להצליח בעסקים, אבל עצלותו עמדה בעוכריו. אל משרדו היה מגיע בשעה מאחרת, בעוד כל הפקידים כבר היו שקועים עד צנאר באלף ואחד ענינים הקשורים לעסקים, ואלו הוא עסוק עדן בשפשוף עיניו מקורי שנה עמקה של שחרית. על-אף שפסטר לבו ידע כי אם הוא רוצה להצליח בעסקיו ולעשות בהם חיל, עליו להפוך להיות מהירזים המשפכים קום, הכריעה אותו העיפות והעצלות, והרגילות במשך שנים ארוכות לרבוץ במטה בשעות הבקר, הקשתה עליו לשנות את דרכו. אחוריו התכופים הביאו אותו לחזר שוב ושוב על מטבע הלשון השחוקה שלו, כלפי כל אלו שפגסו על כף שהוא מכריח אותם להמתין לו ללא גבול. "אני מאחר רק בזמן קצר, וכבר כלם רוצים לבלע אותי חיים? מה יש, וכי לא ראיתם אף פעם אדם מאחר לפגישה בגלל סבה לא צפויה?" "אבל אצלך זה קבוע" מחו בני שיחו בתקף, "וזה לא בגלל סבה לא צפויה", אלא בגלל רשלנותך וחסר הרצינות שלך. העצלות הוא סופה שתגרם לך נזק גדול, ולו לעצנתו תשמע, התחל להשפכים קום מדי בקר, והפסק לבזבז את זמנך הקר לריק בשנה חסרת תועלת", אמרו בתוכחת מוסר, אך דבריהם לא חדדו כלל לאזנו של דיויד.

שנים נוספות חלפו, ובמהלכן הודגן אביו עד שנבצר ממנו להמשיך ולעסק בעניני מסחרו. בלית בררה הפקיד בידי של בנו את העסק פלו, בצרוף אזהרותיו להקפיד על הזמנים ולהגמל מנהגו לאחר את קומו בבקר ולהתחיל להתרגל להשפכים קום, אולם היטב ידע האב, כי לשוא הוא מנסה לחנך את בנו. "עכשו

מרגל

הלכות והליכות

• שנה של שחרית מוציאה את האדם מן העולם, וחבל על דמשתכחין, ובפרט בימות הקיץ, שבתחלת הלילה על עמדם יעמדו, או לבדק בחשבונותיהם, או בפחוק ושיחות מרעים, וישנים שנה של שחרית עד שיעבר זמן קריאת שמע ותפלה, וכשעומדים משנתם עולם חשוך בעדם, שרוצים למהר לילך לחנות לעסקם, ואומרים אחר עבור זמן קריאת שמע ותפלה חטופה וקטופה. (פלא יועץ)

• ולכל דבר טוב צריך גדר והכנה, זהירות מביאה לידי זריזות. וכן לענין זה, האיש המרא את ה' ורוצה לקום אשמורות ולהשכים לבית הכנסת להתפלל עם הצבור, ואינו רוצה לאבד טובות הרבה, זה דרכו דרך הקדש. שלא מאחר להיות געור בתחלת הלילה אפילו לעסק בתורה, וכל־שכן לדבר הרשות ושמחת הוללות, רק ישב וערבה לו שנתו, ונקדים אשמורות, וישתה קפה לישב דעתו, וכדי שיכל לנקות גופו יפה ויפנה, ויעסק בתורה כשעורו אשר חננו ה'. וישכים לבית הכנסת ויתפלל עם הצבור. (שם)

• ירגיל עצמו במאכלים קלים וכדומה, שלא יישן הרבה, כי בשנה לא שיה התגברות. (פרי מגדים)

• מיד כשתעור משנתו, השלך הפסות מעליו וקום על רגליו, ואל תחשב אפילו רגע בענין קימתו, דזהו פתחו של יצר להתחיל לפתותו שלא תשכים לתפלה. (שבט מוסר)

• כך זה בכל עניני עבודת השם. קשה לקום מהמטה בבקר, אבל לאחר שכבר קמים, מרגישים שפמעט אין שום קשי, לאחר שיוצאים נעשה קל. (אור לציון)

• תפלה ולמוד דומים לשמחת חתונה. יש באים מעט והולכים, אבל בעלי השמחה, באים מתחלת השמחה ועד סופה, וכך הוא בשעת התפלה, הלמוד ועבודת השם. מי שמקדים לבוא ומאחר לצאת, הריהו פבעל השמחה הקשור לקב"ה מתחלה ועד הסוף. (יתגבר כארי)

• ארבעה דברים רגיל היה רבי יחזקאל שרגא משינובה לומר: התפלה הכי פשוטה שמתפללים בצבור, יפה יותר מהתפלה הנפרד ביותר ביומנו, יפה יותר מהתפלה הטובה ביותר שלא בזמנה; היהודי המכבד ביותר כשהוא בדרך הוא פחות מערכו מהיהודי הפשוט ביותר כשהוא בביתו; וטוב יותר לאדם להתפלל בינו לבין קונו, מאשר להתפלל לפני התבה כשליח צבור. (מאמר יחזקאל)

• יהודה בן־תימא אומר: הוי עז פנמר וקל פנשר, כך בצבי וגבור כארי, לעשות רצון אביו שבשמים. לכן צריך האדם להתגבר כארי לעמוד בבקר לעבודת בוראו, ואף אם ישיאנו יצרו בחורף לאמר, 'איך תעמד בבקר והקור גדול?' או ישיאנו בקיץ לאמר 'איך תעמד מפותה ועדין לא שבעת משנתך?' התגבר עליו לקום, שתהא אתה מעורר השחר, ולא יהא הוא מעירך. (טור אורח־חיים)

• התגבר כארי לעמוד בבקר לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר. שית' ה' לנגדי תמיד, הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים, אשר הולכים לפני האלקים. כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כשישבתו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך. כל־שכן כשישבים אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה, אשר מלוא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורוצה במעשיו, כמו שכתוב "אם יסתור איש במסתרים ואני לא אראנו נאם־ה'", מיד יגיע אליו היראה וההקנעה בפחד השם יתברך ובשיתו ממנו תמיד. ולא יתביש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השם יתברך. גם בהצנע לכת ובשכבו על משכבו, ידע לפני מי הוא שוכב, וכשיעור משנתו יקום בזריזות לעבודת בוראו יתברך ויתעלה. (שולחן־ערוך ורמ"א)

• לפי שקדם עלות השחר הוא צריך שיעמד ויכין עצמו לעבודת בוראו, ואז יצרו מתגבר עליו לישן יותר מבכל הלילה, כדי לבטלו מעבודת יוצרו. (פרישה)

• אי אפשר לאדם בלא שנה, ואם לא יישן גם בלילה ישתגע ויצא מדעתו, ולא בלה את ימיו יותר מדי בשנה, אלא כפי הדרוש לגופו. (לחם שמים)

• שעור הזמן הדרוש לאדם לישן, בפרט בימי הילדות והנערות, הוא שמונה שעות, שהוא שליש היממה. וסמנה: "כִּי־עֲתָה שָׁכַבְתִּי וְאֶשְׁקוּט, יִשְׁנֵתִי אֵיזֵנֹחַ לִי", אם ישנתי כמנהג א' = שמונה, אז ינוח לי. (הרמב"ם)

• יש שגשגאים ללמד בלילה עד שעה מאחרת, ובבקר באים להתפלל מאחר לאחר שעבר זמן קריאת שמע. כיצד לזקחים את התורה של הקב"ה ומשתמשים בה נגדו, חס ושלום?! וכל זאת יחשב לעצמו, אבל כמובן שאין לו לדון אחרים שבאים להתפלל מאחר, כי יתכנו סבות רבות למעשיהם והוי דן את־כל האדם לכף־זכות. (אור לציון)

מהלל

מספורי חז"ל

להעשות דוקא מתוך שמחה ונעימות, כמו שדרשו חז"ל: "ועתה קחוי' מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו ידה'" - "שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה של מצוה". (מסכת ברכות)

● ● ●

חז"ל במסכת ברכות מספרים, כי פעם התעוררה בישיבתו של רבן גמליאל מחלקת לגבי תפלת ערבית, אם היא רשות או חובה, ולאחר שנחקקו הדעות בישיבה, החליטו להעביר את רבן גמליאל מהנשיאות, ומנו במקומו את רבי אלעזר בן עזריה, מפני שהיה חכם ויודע להשיב תשובה לכל שאלה, והוא גם עשיר ויכול לשחד את המלך במתנות יקרות כדי שלא יטיל על בני ישראל גזרות קשות, והוא אף דור עשירי לעזרא הסופר ובכך יש לו זכות אבות. בן שמונה עשרה שנים בלבד היה רבי אלעזר בן עזריה, ומן השמים נעשה לו נס, ושמונה עשרה שורות של שערות בזקנו השחר הלבין, והיה נראה מבגר בהרבה מגילו האמתי. באותו יום שהתמנה רבי אלעזר בן עזריה, סלקו את שומר הפתח שהעמיד רבן גמליאל בפתח בית המדרש, והכריזו כי הרשות נתונה לכל התלמידים להכנס, בשונה מרבן גמליאל שהיה מכריז ואומר שמי שאין תוכו כבוד, ואין חיצוניותו דומה לפנימייתו האמיתית, לא יכנס. באו תלמידים רבים ונכנסו אל בית המדרש, עד שהיו צריכים להוסיף ספסלים רבים בשביל התלמידים החדשים.

ותמה ה"צמח צדיק" מויז'ניץ ושאל: ראשית, איך יכול היה שומר להבחין בתלמידים מי הוא תוכו כבוד? וכי העמידו בפתח בית המדרש אדם גדול שיש לו עינים צופיות לבחון פליות ולב? ועוד קשה, מדוע נאמר בגמרא, שאחרי שהתמנה רבי אלעזר בן עזריה, נוספו ספסלים בבית המדרש, ולא נאמר שנוספו תלמידים? וכי הספסלים הם העקר?! אלא שבתחלה נעלו את דלתות בית המדרש והכריזו, כי אף אחד לא יכנס. ולשם כך, העמידו אדם פשוט לשמור על פתח בית המדרש, ומי שנסה להכנס ונהדף על ידי השומר, חזר משם כלעומת שבא בטענה שלא הכניסוהו ולכן לא נכנס. אולם מי שבאמת רצה ללמוד תורה, הוא התגבר פארי והזדרז לעבודת הבוֹרָא, והוא כבר מצא עצמה איך להפנס פנימה. כי כאשר יש לאדם רצון אמתי ללמוד תורה, איך כל הפנעולים לא עומדים בפניו והוא מצליח למצא דרך להשתתחל פנימה. ואותם התלמידים שהיו מתגברים פארי ללמוד תורה, לא היו מתפנקים בשעת המודם, והיו לומדים אף בעמידה ומתוך יגיעה ולא תרו אחר ספסלים לשבת עליהם. אולם לאחר מכן, כשמונו את רבי אלעזר בן עזריה לנשיא, נפתחו הדלתות וסלקו את השומר, ואז הוסיפו ארבע מאות ספסלים, כי באו תלמידים רבים שאין תוכם כבוד, וכל אחד מהם רצה שהיה לו ספסל מכבד משלו בנוחות מלאה, ולא כמו שהיה קדם לכן שהצטופו יחד רבים על ספסל אחד, וללמוד תורה מתוך יגיעה. (קדוש וברוך)

מדי לילה, היה דוד המלך עליו השלום, משכים לקום בחצות הלילה, כמו שאמר בתהלים: "חצות לילה אקום להודות לך". והגמרא מקשה על כך, שהרי נאמר: "קדמתי בנשף ואשנעה?" דהיינו, שדוד המלך אומר על עצמו שהיה מקדים עוד בתחלת הלילה כדי להתפלל וללמוד? אלא אומר רב אשיעיא, כך היה אומר דוד על עצמו: "מעולם לא עבר עלי חצות הלילה ואני שקוע בשנה". רבי זירא אומר, שדוד המלך היה נשכב לישון בתחלת הלילה, והיה מנמנם מעט כשנת הסוס, וכך היה עושה עד חצות הלילה, וכאשר הגיע חצות הלילה, היה מתגבר פארי וקם ממשכבו. רב אשי אומר, שעד חצות הלילה היה דוד המלך עוסק בדברי תורה, ומכאן ואילך עד אור הבקר, היה עוסק בשירות ותשבחות לקב"ה. ומהיכן ידע דוד המלך מתי הוא חצות הלילה? והרי אין אדם יודע את שעת חצות המדינה? מספרת הגמרא, שלדוד המלך היה סמון מיוחד לכך. כנור היה תלוי למעלה ממפתחו של דוד המלך, וכיון שהגיעה שעת חצות הלילה, היתה רוח צפונית מנשבת בפנור, והוא היה מנגן מאליה, וכשדוד היה שומע את הנגונים היה יודע שעכשו השעה המדיקת של חצות הלילה. כך עברו עליו כל שעות הלילה בעסק התורה ובשירות ותשבחות לה', וכאשר היה עולה עמוד השחר, היו באים אליו חכמי ישראל ואומרים לו: "אדונינו המלך, עם ישראל צריכים פרנסה". אומר להם המלך: "לכו ויתפרנסו זה מזה", שכן כך דרכו של עולם, זה מגדל פרות וזה מגדל ירקות, זה קונה מזה וזה קונה מזה, וכן מכלכלים אנשים את בני ביתם. אמרו לו החכמים לדוד: "אין הקמץ משביע את הארי ואין הבור מתמלא מחליט", דהיינו קמץ קטן של מזון אינו יכול להשביע את הארי הגדול שתאבנו רב, ודרך העולם הוא, שכאשר אדם כורה בור והוא מוציא ממנו את העפר שבו, אזי כאשר הוא רוצה לחזר ולהכניס את העפר בכנים ולכסות את הבור, לא די לו בעפר שהוציא מהבור והוא צריך להביא עפר נוסף מבחוץ. והנמשל הוא לגבי הפרנסה, שאין היא מספיקה מהתפרנסות זה מזה, ואין מעט המזון של המשא ומתן בין היהודים, יכול לכלכל את כלם ולפרנסם בכבוד. אומר להם המלך: "אם כך, צאו ופשוטו ידכם בגדוד", כי באותם ימים היתה יד ישראל חזקה על האויבים, והיו יכולים לצאת ולכבוש אותם ולקחת מהם שלל. מיד הלכו חכמי ישראל והתיעצו עם אחיתפל שהיה יועץ המלך, ועם חכמי הסנהדרין, ושואלים באורים ותמים, אם לצאת למלחמה או לא, וכך היו מצליחים בכל דרכיהם ועושים חיל. ווסיקות הגמרא ואומרת בשם רבי זירא, שדוד המלך באמת ידע מתי היא השעה המדיקת של חצות הלילה, אלא שהפנור נועד בשביל להעירו משנתו.

ואמרו צדיקים, שדוד המלך בחר להתעורר דוקא לקול נגינת הכנור, כדי ללמדנו שעבודת השם וההשקפה אליה, צריכות

מתפל

אמרות ופתגמים

במחשבה הראשונה בבקר לעבודת הבורא, אזי "צמאה לך נפשי" כל היום, ו"כמה לך בשירי" בכל מצב, אפלו "בארץ ציה ועיף בלימים", וכל נסיון לא מבטל אותי מעבודת הבורא יתברך. (הס"ק מרוזין)

• "עת לעשות לה' הפרו תורתך" - העצל אומר לעצמו, "עת לעשות לה'", יש זמן רב במשך היום לעבד את ה' ולעשות את מצותיו, ועל-כך מזהירו דוד המלך ואומר לו "הפרו תורתך" - במחשבה כזו, תבוא לבסוף לידי הפרת התורה, וסוף של תעשה פלוג, כי אם לא עכשו אימתי. (הב"א ש"ח)

• "ותגבר בארץ" בגימטריה 846, כמנין "יוסף בן אפרים קארו", ובכך הטביע המחבר שמו בראש ספרו. (שמע ישראל)

• ישראל - ראשי תבות יתגבר לעשות רצון אביו שבשמים. (שמועה טובה)

• הוצעה לזכות את עצמו בתורה ומעשים טובים, יקים תמיד הדין הראשון של הספר הקדוש שלחן-ערוך: יתגבר בארץ לעמד בבקר לעבודת הבורא. (דברי אמת)

• מה ההבדל בין יהודי עובד ה' לבין גוי שפל? אצל אברהם אבינו נאמר "וישכם אברהם בבקר" ומיד הלך בזריזות לקיים את מצות ה' ולעקד את יצחק בנו, וכן אצל יעקב אבינו נאמר "ויקץ יעקב משנתו" ומיד אמר "אכן יש ה' במקום הזה". ולהבדיל אצל פרעה נאמר: "ויקץ פרעה", ומה עשה לאחר מכן? "ויישן ויחלם שנית"... (ספרים)

• קריאת שמע של שחרית מושכת אחריה קדשה לכל היום, ולהפך חלילה, הישן בשחרית ישתה בצהריים, ויגרר לשחתת הילדים ולישיבת בתי פנסיות של עמי הארץ. כי הכל נגרר זה-אחר-זה. (להורות נתן)

• "אם-זכרתיך על-יצועי באשמות אהגה-ך". כך מתבארים דבריו של דוד המלך: אם פשוטבים בלילה זוכרים את ה' יתברך וקוראים קריאת שמע בראוי, זוהי סגולה שיוכלו לקום באשמות הבקר ברצון טוב לעסוק בדברי תורה. (רמ"ד וייסמאנדל)

• לעולם ישבים אדם לבית הפנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים, שאפלו מאה באים אחריו, נותנים לו שָׂכָר כנגד פלם. (מסכת ברכות)

• אומר רבי אליעזר: מימי לא קדמני אדם לבית המדרש. פעם אחת השפמתי ומצאתי הזבלים והתבנים, אמרתי "אם-תבקשנה כבסף ובמטמונים תחפשונה, אז תבין יראת ה' ודעת אלקים תמצא". (מדרש שיר השירים)

• רבי דוסא בריה רבינא אומר: שנה של שחרית, ויין של צהריים, ושיחת הילדים, וישיבת בתי פנסיות של עמי הארץ, מוציאין את האדם מן העולם. (מסכת אבות)

• "ולא-אתי קראת יעקב ברי-יגעת בי ישראל" - כל היום עומד אדם בשוק, נושא ונותן בעסקיו ואינו יגע, אולם בתפלה לפני הקב"ה הוא יגע. אומר לו הקב"ה: "ולא-אתי קראת יעקב" - הלואי לא הפרתה, למה? "ברי-יגעת בי ישראל" - כי בעבודתי אתה עיף ויגע. (מדרש רבה)

• באשר האדם ישן שנה של שחרית, וחפץ ותאב להיות נמשך אחר השנה שהוא גופני ביותר, כי אין לך גופני כמו הישן, שלא נשאר רק הגוף ואין הנפש פועל כלל. וצריך להתגבר לעמוד משנתו ולהתפלל, ובזה משעבד האדם גופו אל השם יתברך באשר גובר על גופו. (מהר"ל מפראג)

• יתגבר בארץ לעמד בבקר, ובזה תלוי כל היהדות, שיגבר בארץ לקיים כל דבר טוב ולמשך ידו מעשות פל-רע. ואמרו אנשי: מן השחר נראה טוב היום. (חסד לאלפים)

• "הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב" - בכוחו של האדם לשלט בנחש הוא היצר הרע, באשר הוא מכה אותו ראש, בראש היום ומשכים קום בבקר לעבודת הבורא. אולם הנחש מכה את האדם באשר הוא בבחינת "עקב", כשהוא נגרר בעצלות וכבול בידיו של היצר הרע. (רבי חיים ויטאל)

• "אלהים אלי אתה אשחרך צמאה לך נפשי כמה לך בשירי בארץ ציה ועיף בלימים". אשחרך מלשון שחר, כשאני מקבל על-עצמי את הקב"ה ומשעבד את עצמי

של עמי הארץ, מוציאים את האדם מן העולם". משל למה הדבר דומה? לאחד מחבריו של היצר הרע, שנכנס פעם לביתו, ומצא בביתו מניפה גדולה, וכן מצא שם מלבוש גדול ומחמם שעשו מעור של בעל-חיים. שאלו האיש: "לשם מה זקוק אתה לשני דברים אלו, ומה אתה עושה עמם?" השיב לו היצר הרע ואמר: "מלבוש זה, אני מלביש את אהובי בני האדם שנופלים ברשת, בימי החורף, ומטיל אני עליהם שנה של שחרית. גופם מתחמם באדרת זו, וישנתם ערבה להם במשתם מאד, ועקב כך הם מתעצלים לקום לתפלה וללמוד התורה בבקר. ועם זו המניפה, אני מנפנף להם ברוח בשנה של שחרית בימי הקיץ, ומביא עליהם רוח קרירה כדי שתערב עליהם שנתם ולא ימהרו לקום ממשתם. וכך עם שני כלים אלו, אני משריש בלבם את מדת העצלות ומרפה את ידם מלהשכים קום". (הב"א ש"ח)

האמורא רב חסדא, ה'ה מתמיד בתורה ביום ובלילה ולא נתן שנה לעיניו מרב יגיעת התורה. פעם אמרה לו בתו: "אבא, האם אינך רוצה לישן מעט ולנוח? ומדוע יושב אתה ולומד תורה ללא הפוגה ביום ובלילה בלי לנוח מעט ולתת שנה לעיניך?" השיב לה אביה רב חסדא ואמר: "דעי לך, שעכשו חס אני על זמני היקר, שבו יכול אני ללמד תורה ולחטף מצות בכל רגע, וחבל לי לנוח על מטתי ולכלות את זמני בשנה. אולם עוד יבואו ימים, כאשר אשכב בקבר לאחר מלאות ימי ושנותי, ואז יהיו לי ימים ארבים לשנה, וקטנים לתורה ומצות, ואז אוכל לישן הרבה ללא גבול ומדה"..." (מסכת ערוכין)

אמרו חז"ל במשנה באבות: "רבי דוסא בן הרפנס אומר, שנה של שחרית, ויין של צהריים, ושיחת הילדים, וישיבת בתי פנסיות

מספר

ספורי צדיקים

יראה בך התראה אחרונה לפני שמתכוננים להביאו למשפט לפני בית דין של מעלה. והרי מובא בספרים הקדושים, שפאשר בא האדם ועומד למשפט בשיבה של מעלה, שואלים אותו אם הוא קים את התורה והמצוות, וכשמשבים בחיוב, מביאים את ארבעת חלקי שלחן ערוך ומבררים סעיף אחר סעיף אם נכונים דבריו. ומן הסתם פותחים בחלק ארבע חיים שהוא החלק הראשון בשלחן ערוך, ומקריאים את הסעיף הראשון. ומה כתוב בו? "יתגבר פארי לעמד בפקר לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר". ואיזו בושה תכסה את האדם, פאשר כבר בסעיף הראשון ימצא שלא דבר נכונה. ולכן משתדל אני להיות מעורר את השחר". (מרכיצי תורה ומוסר)

מנהג נפוץ הוא, שפאשר אדם נפרד מחברו הוא מברכו: "שתיה בריא וחזק" ("זיי געזונד און שטארק"). ולכאורה עולה התמיהה, והרי ידועים דברי חז"ל במסכת ברכות "הנפטר מחברו, אל יפטר אלא מתוך דבר הלכה", אם כן ה'כן הוא דבר ההלכה פאן? אלא שבברכה זו יש רמז לדברי המחבר בסעיף הראשון בשלחן ערוך ארבע חיים, "יתגבר פארי לעבודת בוראו", וכאשר מברכים את החבר שיהיה בריא וחזק, מרמזים לו שיראה לקים את ההלכה הזו ויתגבר פארי חזק לעבודת בוראו... (הס"ק מרז"ן)

במשך שנים רבות, היה רבי יעקב מוצפי מגדולי חכמי עדת בגדד בירושלים, נוסע יחד עם תלמידיו אל המקומות הקדושים בתארי' כ"ח במנחם אב, טרם תחלת זמן אלול, כדי לשפוף שים ולבקש רחמים לשיועת הכלל והפרט. לאחר יום ארוך של נסיעה מפרקת ומעיפת מטלטולי הדרך, היה נוהג להסתופף בציון קדשו של התנא האלקי רשב"י במירון, ולומר שם סדר תקון, ואדרא רבה וזוטא, כשהוא אומר את התפלות מלה במלה עם מנגן במשך כל שעות הלילה. בחצות, אמרו את תקון רחל ולאח, בדמעות שליש ובבכיות גדולות על צער השכינה בגלות, ולאחר מכן אמרו סליחות עד זמן התפלה פותיקין. על פניו של רבי יעקב לא נפרה כלל עיפות, למרות המסע המפרך של יום האתמול וחצר השנה של כל הלילה, והוא התגבר פארי להתפלל שחרית בשמחה ובהתלהבות עצומה. באותו יום, כ"ט במנחם אב, ערב ראש חודש אלול, היה מתענה כל אותו היום ואומר יום כפור קטן, ולא פא אכל ומשקה לפיו כל היום למרות החלשה הגדולה של יום האתמול והלילה. גם בשעת הנסיעה בחזור, לא נתן שנה לעיניו, אלא קרא את כל ספר התהלים בנעימה ובשמחה גדולה, וכל זאת ללא שנה ומנוחה, וללא אכילה ושתיה. והתקיימו בו דברי התנא: "היו עו פנמור וקל פנשר, רץ פצבי וגבור פארי, לעשות רצון אביה שבשמים". (ארי עלה מבבל)

בצעירותו של רבי יוסף חיים זוננפלד, רבה של ירושלים, למד

המגיד מקוזניץ היה ידוע בחלשת גופו הגדולה, וביחוד ברגליו שפמעט לא נשאווה. גופו היה יבש וחלוש, עד שהרופאים תמחו כיצד הוא חי בכלל, ולמרה הפלא חי כמעט שמונים שנה. ואמרו צדיקים שהסבה לחלשתו היתה, מפני שנולד להוריו בשעה שהיו זקנים ובאים בימים, על פי ברכתו של הפעל שם טוב הקדוש, וכל ימיו היה גופו חלש פאיש ישיש ובא בימים. בני ביתו דאגו תמיד לעטף את גופו בעור העשוי משערות של ארנבות, כדי לחמם את גופו, והיה מוטל תמיד במטו מרב חלשה. אולם משהגיעה שעת התפלה, היה מתגבר פארי ומתפלל בכל כחותיו, ואף רוקע ברגליו החלשות. כשהיו נושאים אותו על כסא מביתו עד מבית המדרש, היה קופץ מכסאו בשעה שהיה רואה את פתח בית המדרש, ורץ פנימה כעלם צעיר, כשכלו בויער כלפיד אש ושואג פארי: "מי אנכי שאזכה לעמד לפני מלך המלכים? מה נורא המקום הזה, אין זה פא אם בית אלקים". וכן כתב בעצמו בספרו "עבודת ישראל" פרשת שמייני: "כשהולך לעשות רצון קונו בתפלות ויחודים, מתחדש פנשר נעוריו, וממליך בוראו בכל מיני אהבות ותשוקות והתלהבות לבו". כשנשאל פעם מנין לו כחותיו אלו, השיב: "הרי הנביא ישעיה אמר, 'וקו' ה' יחליפו כח'. מה משמע יחליפו? אלא ישנם אנשים שבאים לבית הכנסת לתפלה, והם נרדמים על מקומם מחמת שאינם מתפללים בהתלהבות. מה עושה הקב"ה? הוא נוטל את כחם של אלו, ומחליפם בכחם החלוש של האחרים שהם חלשים בגופם, וזה באור הכתוב 'יחליפו כח'. ואמרתם אנשים בעלי כח הישנים בתפלתם, פא כח". פעם הזמינו אותו לשמש כסנדק בברית מילה, וכאשר היה צריך לצאת מביתו אל העגלה שבאה להסיעו, בקשו מקורביו לסייע לו בהליכתו, אולם הוא התחזק בעצמו והלך בלי סייע, ולסובבים אמר: "לשם מה אני זקוק לסייע שלכם? הרי יש לי ברוך השם כחות בעצמי, שהרי נאמר 'וקו' ה' יחליפו כח', דהינו שלקב"ה יש כח רב, והוא יכול לחזק אותי". ולנגד עיני הסובבים, עלה המגיד החלוש על העגלה בכחות עצמו ורקד על העגלה מתוך שמחה של מצוה, כמו איש גבור חיל למוד מלחמה, כשהוא מזמור נגון בשפת המדינה שפשמעו: "רני נשמה, בלי כתנת ומחצות הגוף". (תולדותיו)

אל חדרו של המשגיח הנודע רבי אליהו לופין, נכנס פעם אחד מתלמידיו, הוא רבי משה אהרן שטרן, לגמים משגיח רוחני בשיבת קמניץ בירושלים, ובדיו ארוחת בקר שהביא למשגיח הנערץ. הבחין התלמיד בספני עיפות יתרה על פניו של רבי אליהו, הרהיב עז ושאל לסבת הדרך. השיבו רבי אליהו: "אני משכים לקום לפני עלות השחר, וזו סבת עיפותי היום". חזר התלמיד ושאל: "מה הטעם? והרי זמן התפלה בשיבה היא בשעה שבע, ומדיע משכים המשגיח וקם זמן רב לפני כן?" השיב רבי אליהו והסביר, תוך כדי שהוא חופף את זקנו שנפלה בו שיבה: "דע לה, שהג' א מוילנא כתב, שפאשר האדם רואה שזקנו מלפני,

בישיבתו של רבי חיים צבי מנהיג רבה של אנגור, בתקופה בה שמש כרבה של ורבו. יתום היה רבי חיים מאביו, ממונו התייתם בילדותו, ובין ששן מטבעו, ומפנין שפך לא שפכה נחלתו בנעימים. הוא קבל אכסניה שהשם לא הלם לה, שם הצברה משת קרשים עם מזון נקשה ועליה היה צריך לנח מעט בליה, לאחר שקידה והתמדה של חמש עשרה שעות רצופות. מזה מתוקה היתה שנתו, אחרי יום גדוש ומלא של למוזר בעיון ובהתמדה עצומה, העקר להחליף פח ולהפקיד את הנשמה הטהורה בידי הקפ"ה. פעם התבטא בפני חבריו, שרק על דבר אחד הוא מצטער: עליה שמשכבו דל ורעוע, והוא סובל מצננת הלילה באין לו שמיכה ראויה לשמיה, ומשום זה נמנע ממונו מלקים פראי את הסעיף הראשון שבשלחן ערוך: "יתגבר פארי לעשות רצון קונו שבשמים". פי לקימת בקר לא היה זקוק כלל להתגבר, משום שנוחה היתה לו הקימה מומטו מהשכיבה עליה... (בדור תהפוכות)



רבי דוד מללוב הגיע פעם לעיר אחת באשמורת הבקר, וראה חנות אחת פתוחה ומוארת. הסיק רבי דוד בלבו, כי בעל החנות בודאי השכים קום בשעה מקדמת, כדי ללמוד בחנותו במנוחת הדעת קדם התפלה, אך לפליאתו ראה שבעל החנות עומד בטל. תמה בפניו על שהוא כה ממהר לפתח את חנותו, והאיש ספר כי פרקסו דחוקה משום שחוננים רבים מתחרים על קונים מעטים, ולכן הוא משכים קום כדי למשוך אליו את הקונים הראשונים. הצטער רבי דוד לשמוע דברים אלו, הרים ידיו ואמר: "שוא לכם משכמי קום" ויצא מהחנות. לימים ספר החונני, כי באותו יום לא נכנס אפלו קונה אחד לחנותו ולא מכר מאומה. (מגדל דוד)



רבי שלום זאב איזנבה, היה מיקרי ירושלים ומגדולי הפתמידים שבה. רגיל היה להשכים קום מדי יום עוד באשון לילה, ומעולם לא אחר לקום לאחר השעה שלש לפנות בקר. למרות זקנותו הרבה, לאחר שהפליג בשנים יותר ממאה שנה, הקשיף במנהגו זה במסירות נפש, והתגבר פארי להשכים מדי יום למרות הקשי הרב. פעם, כשקם בדרכו בשעה מקדמת מאד, נפל באמצע אמירת תהלים במנהגו, מרב עיפות. פנה אליו נכדו שהתלה אליו, והציע לו להוסיף שעה אחת על שעות השנה שלו, כדי שיהיה לו מעט פח לסדר יומו העמוס בתורה ותפלה. הסכים עמו הסב, אולם למעשה למחרת היום השכים בדרכו בשעה הרגילה בעוד החשך מכסה ארץ. התפלא הנכד על כך, ורבי שלום זאב הסביר לו: "העצה שלא לפל באמצע אמירת תהלים, היא לקום חצי שעה מקדם יותר, ולא להפך לאחר את הקימה. פי אם אקום מקדם יותר, אוכל לומר תהלים במתינות, ואם לא אחפז - לא אפל" ... ארע פעם שעלה על יצועו בשעה עשר, ובשעה שתים עשרה וחצי התעורר משנתו והביט בשעון שמואל. בביתו היו שני שעונים, אחד מהם היה מכון לפי השעון הארצישראלי, שמכון לפי השקיעה, והשני היה השעון האירופאי הרגיל. בטעות הביט בשעון השקיעה, והיה נראה לו כי כבר הגיע הזמן להשכים קום, ואכן כך עשה. בדרכו, התלבש בזריזות ופנה לצאת אל הכתל המערבי. בהגיעו, התפלא לראות אוטובוס צבורי

יוצא מהכתל המערבי כשהוא עמוס בנסעים, ומיד פנה אל נכדו שהתלה אליו ושאלו: "איך יתכן שיש אוטובוס בשעה כה מאחרת בליה? והרי בדרך כלל אין אוטובוסים בשעה שאנו מגיעים אל הכתל המערבי!! והנכד הסביר: "הרי קמת היום מקדם מהרגיל. אצלך כבר מחר, ואצל אנשים אלו עדן אתמול" ... הבין רבי שלום זאב את טעותו, ומיד אמר לנכדו: "אם כך, נחזור הביתה לנח עוד קצת, פי אם לא אעשה זאת, ארגיש חלשה גדולה במשך היום ולא אוכל לעמוד בתפלה ובלמודים במשך היום". מיד סב על עקבותיו, שב לביתו לשעה נוספת של שנה, ושוב השכים קום לעבודת בוראו. ומה נפלאה הנהגתו זו, כשכל פלו קדש לעבודת ה'. אחד מנכדיו התאונן פעם ואמר לו: "סבא, אתה כבר רגיל לקום כל יום באשמורת הבקר, ולכן לא קשה לך הדבר. אולם לי הדבר קשה ביותר, ויש לי מלחמה גדולה עם היצר על-כך". השיב לו הסב ואמר: "טעות יש בידך. אוי כמה אני אוהב לישן וכמה קשה לי לקום! אך עומדים לנגד עיני דברי השלחן ערוך 'יתגבר פארי', וצריך אני לקים זאת מדי יום". (הצדיק המתמיד מירושלים)



נוהג היה רבי יהושע השיל הכהן פריד אב"ד קפיש, שבאשר היה מתעורר משנתו בבקר השכם, היה מיד מקריא את לשון המתר בשלחן ערוך: "יתגבר פארי לעמוד לעבודת בוראו", וקם מיד ממשכבו, כשהוא נוטל ידיו ממים שהיו עומדים סמוכים לו קרוב למטתו, כדי שלא יצטרך ללכת אפלו פסיעה אחת קדם נטילת ידים. (תפארת יחושע)



רבי ראובן יוסף גרשונוביץ ראש ישיבת הנגב, היה מדבר רבות עם תלמידיו על החשיבות של התמדה בתורה והתגברות פארי לעבודת הבורא, ולא היה רק נאה דורש, אלא גם נאה מקים. פעם נסע בראש קבוצת בחורים לעיר צפת, כדי להשתתף בשמחת ארושיו של אחד מבני הישיבה, וכשחזרו היתה כבר השעה מאחרת בליה. נפרד הרב מהבחורים ונכנס לבית המדרש ללמוד, ואמר לתלמידיו בפשטות: "הרי בין כך השעה כבר מאחרת מאד, ולכן לא כדאי לי כבר לישן. מוטב אשב ואלמד עד אור הבקר". וספרו התלמידים, כי למחרת לא נראו על פניו סמני עיפות כלל. תלמיד אחר ספר, כי פעם החליט להשכים קום כדי להופיע בהיכל בית המדרש השכם בבקר, ולהקדים את ביאתו של הרב. השכים הבחור בשעה חמש, וכשהגיע מצא את הרב רכון על-גבי הספר ולומד בשקיקה. למחרת הקדים הבחור והשכים בשעה ארבע, ולפליאתו שוב מצא את הרב לומד בהתמדה, כאחד שפבר לומד זמן רב. למחרת, הקדים הבחור יותר, וקם בשעה שלש, וכשנכנס אל בית המדרש ראה שההיכל ריק והרב לא נמצא בו. בטוח היה הבחור כי הפעם עלה בידו להקדים את הרב, אלא שלאחר דקות מספר, גלה את הרב יוצא מחדר אוצר הספרים הסמוך, משמע שהיה שם כבר זמן-מה. (ניצוצי אש)



רבי מרדכי גיפטר, ראש ישיבת טלז, נהג להכנס אל רבי יעקב ישראל קניבסקי בעל "קהלות יעקב", בתקופה בה שהה בארץ ישראל בקרית טלז הסמוכה לירושלים. פעם אמר לו הרב בתרעמת: "שמעתי שהבחורים שלך ערים בשעות

המאחרות בלילה. דעו לכם שאסור לנהוג כן, והם יתכוו חלילה להיות עמי הארץ עקב כן, ולא יבינו אפילו משנה פשוטה. אפילו בשיבת וולוז'ין היו ישנים בלילה כדי להתחיל בכת, וכיצד מרשים אתם להם לא לישן בלילה? נסה רבי מרדכי להסביר, פי הבחורים עושים זאת שלא על פי הוראתו, אלא מתוך אהבת התורה שבקרבם, והוא עצמו נהנה להתרדם מתוך נעימות תלמודים ולהשפיע קום מקולם הערב בלמוד התורה. נהנה תחלה ה"קהלות יעקב" מתשובתו ואמר: "אוי כמה טוב וכמה נעים הוא זה, אולם אמר להם שהם חייבים לישן בלילה, כדי שיהיה להם פת מספיק ללמוד תורה". וכך היה רגיל לומר לתלמידים הצעירים שהיו באים לפניו: "בכל יממה יש 24 שעות, ויש להקדיש שמונה מהן לשנה, ובזה אסור לזלזל. ומי שלא מקפיד על שעות שנה מספיקות בצעירותו, הרי זו עצת היצר". (יתגבר כארי)

בתקופה מסוימת, כאשר נודע לרבי אלחנן וסרמן, כי רבים מבני הישיבה הם מאחרי שבת ומאריכים ללמוד בהתמדה רב שעות הלילה והדבר מהנה ספנה לבריאותם, הלך בכל לילה קרוב לחצות דרך ארצה מביתו אל היכל הישיבה, בכדי לכבות את האורות ולרזר את התלמידים שיילכו לישן ולהתחיל בכת. (אור אלחנן)

רבי שמחה זיסל זיו, ה'סבא מקלם', היה נוהג להקציץ משנתו מדי בקר, ולקפץ ממשנתו בתפוזן רב, כאלו שוידד ורוצח עומד על גבו וספין בידו. ובכך היה שובר את מדת העצלות והרגיל את עצמו בזריזות, וכך נהג כל ימיו, ואפילו בימיו האחרון, כשהיה כבר זקן וחלוש סמוך לגסיסתו, זכה גם כן לחיים עבודה זו. לאזור כחותיו בעז וגבורה ולקפץ מהמטה כעלם צעיר לעבודת הבורא. (המאורות הגדולים)

ספר אחד מותלמידיו של המשגיח רבי דוד פוברסקי: "יום אחד, ביום קר וגשם, באתי לביתו של ראש הישיבה, כדי לקחתו מביתו בכל יום לפנות בקר. לא עלה בדעתי שפא הדלת לא תפתח, ואמנם בשעה היעודה נפתחה הדלת, וראש הישיבה עמד בתנוחתו הקבועה והחל ללכת אל הישיבה לתפלת שחרית. בדרך פנה אלי ראש הישיבה ואמר, 'השומע אתה, הזקן היה אצלי חיים'. נבהלתי לרגע, וחששתי

שפא ארע דבר-מה לראש הישיבה מחמת זקנותו ואולי הטשטשה חלילה דעתו מרב שיבה, ושאלתי לאיזה זקן הוא מתכוון. הסביר לי ראש הישיבה, כי פגתו אל 'הפולק זקן וכסיל'. העזתי פנים ושאלתי 'ומה רצה הפולק זקן וכסיל מראש הישיבה? והשיב לי, 'הוא רצה עוד חמש או עשר דקות של מנוחה במטה'. והמשגיח ואמר 'דע לה, שהכל הולך אחר חמש דקות. כל הפולחמה נמצאת בדקות אלו, ואסור לוותר לו לזמן היצר הרע, אפילו על דקות אלו'. (יתגבר כארי)

אחד מותלמידיו ישיבת קמניץ, אחר פעם לתפלה. לאחר התפלה, קרא לו המשגיח רבי משה אהרן שטרן, ולבחור נוסף שאחר אף הוא, והאריך באזניהם על בזיון ההנהגה של אחרו בתפלה. בין הדברים ספר להם, כי פעם נשאל רבי שלמה זלמן אוירבך בידי בחור אחד, לגבי ההלכה שנקסקה בשלחן ערוך כי טוב מעט תחנונים בכונה מהרבה שלא בתחנונים, ולפי זה שאל מה יעשה, כאשר הוא מאחר לבוא לבית הכנסת לתפלת שחרית, ונותר לפניו זמן מעט, האם עליו לומר בקמנינות ברוך שאמר ואשרי כפי הדלוגים המובאים בהלכה, או לומר את כל פסוקי דזמרה במוצא. נדהם רבי שלמה זלמן לשמע השאלה, סובב את ראשו והניף את ידיו בתמימה ובקאב: "איך בחור ישיבה שואל שאלות כאלו?! נבון הבחור, והחל להצטדק: 'פגתי היתה לשאל, אם קרה לי מקרה ואחרתי לתפלה, מה אעשה?' אך שוב תמה רבי שלמה זלמן ושאל: 'איני מצליח להבין, כיצד שואל בחור ישיבה שאלות מהסוג הזה?' וכך ספרו על ה"שפע חיים" מקלויזנבורג, שפעם שאלו אחד התלמידים כיצד עליו לנהג, כאשר ארע לו והוא התעורר דקות מספר לפני תם זמן קריאת שמע, והזמן כה מצומצם עד שאי אפשר לו להספיק גם לברך ברכות התורה וגם לקרא קריאת שמע, האם עליו לקרא קריאת שמע בלי ברכות התורה, או להתחיל בברכות התורה, אף שיהיה זמן קריאת שמע עובר עליו. תמה הרבי על שאלתו ואמר: "עליך ללכת לישן מקדם, ולמחרת תשכים קום ותקרא קריאת שמע בזמן בלי אחור". באותו שבו, בעת השעור הקבוע בחמש עם פרוש רש"י, הקדיש הרבי זמן לשאלתו של אותו בחור, ובמהלך הדברים הביע את פליאתו כיצד יתכן שבחור בן תורה חסיד, ישאל שאלות כאלו!?" (שם)

ממלכה

רבי חיים אוירבך מלנטשיץ, התבלט עוד מילדותו בפקחותו וחרפותו. פעם, בימי הסליחות, העירו אביו רבי יצחק באשמורת הבקר, כדי להשכים קום לאמירת סליחות. התקשה הבן הצעיר להפחד מהמטה החמה ולקום אל הקור שבחוץ, וכשאביו הוכיחו ואמר: "הרי הימים הנוראים ממשמשים ובאים, ואפילו דגים שבים רועדים, ואתה מתקשה לקום!?" חיד הבן ואמר, בעודו מתפרכל בשמיכתו החמימה: "אכלו היו הדגים מוטלים במטה נוחה פמוני ומברבלים בכסת חמה, אף הם לא היו רועדים..."

ישב פעם רבי פינחס מקוריץ בבית מדרשו, ושמע את החסידים משוחחים ביניהם על פחו של היצר הרע שהוא מתגבר על האדם בכל יום בעצות ותחבולות, כדי להפילו ברשתו ולהדיחו מן ההדר. "לא רק מסית ומדיח הוא היצר", נענה רבי פינחס ואמר, "אלא גם שקרן גדול. היזם בבקר בקשתי להשכים קום, אולם היצר הרע נסה להטיל בי עיפות ועצלנות. איך תקום והקור כה גדול? וכשבקשתי ללכת להטעה במקוה, טען 'הרי המים קפואים ויש בטבילה משום סכנת נפשות'. אמרתי לו, 'אם קר לך, שכב אתה במקומי במטה החמה ואני אכך ואטבל'. נכנסתי אל המים הקפואים, ומי עומד שם עליהם? היצר הרע בכבודו ובעצמו. אמר מעתה, שקרן הוא אותו 'בעל-דבר', ואין להאמין לדבריו..."

דירתו הקטנה של רבי שמואל סלנט, רבה של ירושלים, עמדה בחצר החרבה, סמוך לתלמוד-התורה "עץ חיים" שיסד. מדי בקר היה נוהג להקנס לאחר תפלת שחרית אל תלמוד-התורה, לעבר בין הפתות ולברך בברכת 'בקר טוב' את התלמידים, ומתוך כך השיג עליהם שיעשו מלאכתם נאמנה וישימו לבו בזמן. היה שם אחד, שהיה מאחר בקביעות לבוא עקב עצלותו להשכים קום. פעם נכנס רבי שמואל לכתתו בשעות הבקר, ולא מצאו. בסמוך לחצות היום ראהו רבי שמואל מגיע לכתתו, ומיד עלה אליו וקדמו בברכת "בקר טוב..."